

Karel V en de Staten-Generaal. Het begin van het einde?

door

Paul VAN PETEGHEM

Abstract

This article provides an introduction to the rights of the States General in international relations during the reign of Charles V. It examines the imperial policy-making process that established and tried to apply new norms of state sovereignty. In this process marriage policy remained to the fore and thus there was no place left to the intrusion of the States General.

The 'alternativa' or the proposal of giving away Milan or The Netherlands to France in order to guarantee the international law and order has been studied in depth. This proposal was the main issue of the Treaty of Crépy-en-Laonnais (1544) and had to provide a blueprint for far-reaching developments in peace-making operations and for a necessary reform agenda in international politics for both Francis I and Charles V, but the principal actor, Charles, duke of Orléans, died before the execution of the Treaty.

1. INLEIDING

Wie de titel overweegt, stelt zich verwonderd de vraag: het einde van wat? Het einde van de Staten-Generaal? De Staten-Generaal is een instelling met een eeuwenoude geschiedenis en na Karel V hield de Staten-Generaal niet op te bestaan, ook niet in de Zuidelijke Nederlanden¹. Integendeel, daarom moet het onderwerp van dit artikel nader omschreven worden, wil men de essentie van deze bijdrage niet missen.

Bij de exploratie van dit onderwerp verwacht men niet dat de relatie van de Staten-Generaal onder de regering van Karel V vaak het voorwerp van afzonderlijk onderzoek was geweest. Bekijkt men chronologisch het aantal specialisten van de geschiedenis van de Staten-Generaal, dan worden in de Benelux hun rangen eerder dunner dan omgekeerd.

¹ R. WELLENS, "Staten-Generaal (1464-1634)", in: E. AERTS e.a., uitg., *De centrale overheidsinstellingen van de Habsburgse Nederlanden (1482-1795)*, 1, Brussel 1994, 65-75.

Toch bleek het onderwerp al behandeld te zijn. Franciscus Guilielmus Annaeus Beelaerts van Blokland (1810-1886), geboren in Promuntorium Bonae Spei², verdedigde reeds in 1836 te Leiden een proefschrift in het publiekrecht dat de geschiedenis van de Staten-Generaal onder Karel V bevatte.

In de inleiding tot deze dissertatie bleek dat genoemde student onder de indruk was gekomen van de colleges van zijn leermeester, vir clarissimus Thorbecke (Johan Rudolf, 1798-1872), in de jaren 1825 tot 1830 nog aan de pas opgerichte Rijksuniversiteit Gent docerend, maar in 1836 reeds gewoon hoogleraar aan de Rijksuniversiteit Leiden. De student bedankte niet alleen Thorbecke, maar ook de toenmalige algemeen rijksarchivaris te 's-Gravenhage, Johannes Cornelis de Jonge (1793-1853), die zelf ook een specialist was van de Staten-Generaal³.

Thorbecke had zijn student volgend werkschema voorgehouden: in een eerste deel behandel je de oorsprong en ontstaansgeschiedenis van de instelling en in een tweede deel zet je uiteen waarom de instelling zich verder ontwikkelde tot één staat (unum reipublicae corpus), waarin de Nederlandse provincies (Belgicae provinciae) opgenomen waren. In het proefschrift wordt op die eenheid en eensgezindheid (unio = vereniging) trouwens grote nadruk gelegd.

De student genoot ongetwijfeld een uitstekende begeleiding, werkte een proefschrift af met een omvang van meer dan honderd pagina's en met een klassieke indeling: historische inleiding over de Bourgondische en Habsburgse geschiedenis in de Nederlanden, vervolgens oorsprong en geschiedenis van de Staten-Generaal, de samenstelling ervan, de manier, plaats en tijd van vergaderen, de taakstelling en actieterreinen en de voorstellen ('propositions'), verzoeken of beden die aan de Staten-Generaal werden voorgedragen. Als bijlagen werden nog enkele onuitgegeven voorbeelden van dergelijke voorstellen afgedrukt⁴.

² Kaap de Goede Hoop. De titel van het proefschrift luidt: *Disputatio inauguralis juris publici continens historiam ordinum generalium Belgii sub Carolo V*, Lugduni Batavorum 1836, VIII, 126, [IX] pp. De Nederlandse Centrale Catalogus verwijst nog naar 15 bibliotheken en 19 exemplaren.

³ *Besluiten van de Staten-Generaal der Nederlanden*, 1 (1576) en 2 (1577 Jan. tot Junij), 's-Gravenhage 1828-1831.

⁴ Terecht heeft Alexandre HENNE, *Histoire du règne de Charles-Quint en Belgique*, 10, Bruxelles en Leipzig 1860, 17 en 91, erop gewezen dat in deze uitgave een aantal fouten is geslopen. Wellicht waren student en promotor niet op de hoogte van de Paastijl. Zie ook: 8, 194-223: *Traité de Crespy* en 9, 109-157: *Rupture de la Paix de Crespy* (1550-1552).

In 1964 verscheen in Assen het boek getiteld "500 jaren Staten-Generaal in de Nederlanden. Van Statenvertegenwoordiging tot Volksvertegenwoordiging". Daarbij greep men terug naar de vergadering van de Staten-Generaal in 1464, in 2004 540 jaar geleden. Vooraan in het boek drukte men een foto af van de vergaderzaal van de Staten-Generaal in het stadhuis te Brugge. Onwillekeurig denkt de historicus aan deze eerste jaren terug en aan de toenmalige kerngebieden van het Bourgondische Rijk. Grote delen van het huidige Nederland moesten toen nog voor het eerst opgenomen worden in het territorium dat we nu Nederland noemen⁵. Inderdaad zijn de Staten-Generaal in het begin even sterk, ja zelfs veel sterker verbonden met Brugge, Gent, Brussel en Antwerpen dan met 's-Gravenhage, dat pas onder Lodewijk Napoleon verheven werd tot de rang van derde stad van het koninkrijk en dat door Napoleon in 1811 onder de "goede steden" werd opgenomen.

In onze tijd ontbreekt echter in geen enkel Nederlands handboek voor staatsrecht, hetzij historisch⁶, hetzij van het geldend recht⁷, een belangrijk hoofdstuk over de Staten-Generaal. Wat meer is: Nederland exporteerde ook zijn staatsinstellingen. Als voorbeeld geven we hier de situatie in de Nederlandse Antillen weer. Aldaar bestaat een Staten-Generaal, waarin Curaçao veertien, Bonaire drie, Sint Maarten drie en Saba en Sint Eustatius elk één lid hebben⁸.

Veel belangrijker nog is het feit dat de Staten-Generaal invloed uitoefenden op het machtigste land ter wereld. In 2003 verscheen volgende publicatie: "Historical considerations on judicial review and federalism in the United States of America, with special reference to England and the Dutch Republic". De auteur van deze publicatie was Baron Prof. Dr. R.C. Van Caenegem. Drie hoofdstukken trekken er de aandacht: "The historical roots of American federalism", "The federal Dutch Republic: a model for America" en ten slotte "Habsburg roots of Dutch Federalism"⁹.

⁵ <http://www.eerstekamer.nl> en <http://www.parlement.nl>.

⁶ I. GOSSES en N. JAPIKSE, *Handboek tot de Staatkundige Geschiedenis van Nederland, 's-Gravenhage 1959* en R. FRUIN, H. COLENBRANDER, I. SCHÖFFER, *Geschiedenis der staatsinstellingen in Nederland tot den val der Republiek*, 's-Gravenhage 1922 (herdruk 1980).

⁷ P. SCHRIJVERS en H. SMEETS, *Staats- en bestuursrecht*, Groningen/Houten 2003/10, 69-90 en L. PRAKKE e.a., *Van der Pot-Donner. Handboek van het Nederlandsche Staatsrecht*, Deventer 2001¹⁴, 452-485.

⁸ www.odci.gov/cia/publications/factbook/geos/nt.html#Govt; A. VAN RIJN, *Staatsrecht van de Nederlandse Antillen*, Deventer 1999. Voor e-mail: staten@cura.net.

⁹ Brussel 2003, *Academiae Analecta*. Nieuwe reeks, nr. 13, 36 pp.

Het valt niet te ontkennen dat er de laatste jaren meer belangstelling bestaat in het Engelstalig gebied voor het onderwerp dat we hier behandelen. In 1968 had Griffiths¹⁰ met zijn bronnenuitgave niet alleen verschillende belangrijke documenten voor een mondiaal publiek bekend gemaakt, de auteur bracht ook voldoende reliëf en enkele nieuwe interpretaties in de geschiedenis van de Staten-Generaal aan. Nog in 2001 schreef Helmut Koenigsberger een boek, dat hij opdroeg aan het "European Parliament". De titel luidt: "Monarchies, States General and Parliaments. The Netherlands in the Fifteenth and Sixteenth Centuries"¹¹. Uiteraard is daarin de periode van Karel V opgenomen. In 1958 schreef dezelfde auteur reeds "The States General of the Netherlands before the Revolt"¹² en in 1993 herhaalde hij dit thema onder de titel "Prince and States General: Charles V and the Netherlands (1506-1555)"¹³.

Uit de vergelijking van twee opvattingen van Professor Koenigsberger proberen we hierna tot de oplossing te komen van een probleem dat hij heeft gesteld. Het gaat om het probleem dat in de huidige historiografie bekend staat als de zogenaamde "alternativa", waarover eerst in Duitsland¹⁴, Italië¹⁵ en Spanje¹⁶ is geschreven en waarvan de actieradius nu ook de Nederlanden heeft bereikt¹⁷.

Om een blijvende vrede te bewerken met Frankrijk stelde Karel V in het verdrag van Crépy-en-Laonnais aan Frans I voor om twee oplossingen te overwegen. Ten eerste: zijn oudste dochter zou huwen met Charles, hertog van Orléans, de derde zoon van Frans I. De Nederlanden en het Vrijgraafschap Bourgondië zou het echtpaar als huwelijksgift

¹⁰ G. GRIFFITHS, *Representative Government in Western Europe in the Sixteenth Century*, Oxford 1968.

¹¹ Cambridge 2001, Cambridge Studies in Early Modern History.

¹² Études présentées à la Commission internationale pour l'histoire des assemblées d'États 18, 1958, 143-158.

¹³ Transactions of the Royal Historical Society, 6th ser. 4, 1994, 127-151.

¹⁴ K. BRANDI, *Kaiser Karl V.*, 1, 353, 434, 437, 443, München 1964⁷ en 2, 352-353, Darmstadt 1967².

¹⁵ F. CHABOD, *Il ducato di Milano e l'impero di Carlo V*. 1. *Lo Stato e la vita religiosa a Milano nell'epoca di Carlo V*; 2. *Storia di Milano nell'epoca di Carlo V*; 3. *Carlo V e il suo impero*, Torino 1971-1985.

¹⁶ M. FERNÁNDEZ ÁLVAREZ, *Corpus documental de Carlos V*, 2, Madrid 2003³, CCXCVIII, 299-311: Valladolid, 13-12-1544.

Zie: www.fundacionyuste.org/actividades/2003.

¹⁷ P. VAN PETEGHEM, "Karel V", in: *Nationaal Biografisch Woordenboek*, 14, Brussel 1992, 330.

meekrijgen en na de dood van Karel V zou het echtpaar over deze gebieden volledig beschikken¹⁸. Het tweede voorstel zag er als volgt uit: Anna, het nichtje van Karel V en de dochter van zijn broer, Ferdinand I, zou met de Franse prins Charles huwen en het echtpaar zou hier Milaan als huwelijksgift meekrijgen¹⁹. Dit dubbel voorstel, waarover volgens het verdrag binnen vier maanden een beslissing zou vallen, wordt in Spaanse documenten uit die tijd en nu ook in de huidige literatuur de "alternativa" of het alternatief voorstel genoemd²⁰.

"As far as I know, – zo stelt Koenigsberger –, the Estates General was not consulted in a matter so vital for the Netherlands and one about which States Generals normally expected to be consulted". In een voetnoot diept Koenigsberger deze gedachte nog verder uit: "As far as I know, there has been no specific study of the Netherlands side of the alternativa"²¹.

Met deze laatste opmerking verwijst Koenigsberger naar besprekingen die in de tijd zelf werden gevoerd en naar de studies die buiten de Nederlanden werden ondernomen om dit vraagstuk tot een betere oplossing te brengen. In de tijd zelf werden te Brussel de belangrijkste heren uit de Nederlanden over het vraagstuk geconsulteerd, zonder dat we over een verslag beschikken. In Spanje heeft de latere Philips II met zijn voornaamste medewerkers dezelfde onderwerpen besproken. Het verslag ervan is reeds meer dan eens uitgegeven en zowel in Spanje als in Italië in de huidige literatuur bekend. Uiteraard is het laatste woord erover nog niet gezegd.

2. HET ALTERNATIEVE VOORSTEL EN DE NEDERLANDEN?

In het hiervoor besproken proefschrift over de Staten-Generaal en de Nederlanden onder Karel V stond de vrede van Crépy-en-Laonnais van 1544 niet centraal. Evenmin kreeg de rol van de Staten-Generaal in het internationale debat in dat proefschrift een prominente plaats. Dankzij de opmerking van Koenigsberger gaan we de uitdaging aan om te onderzoeken of de Nederlanden zelf in dit belangrijke debat over de internationale plaats van de Nederlanden in het toenmalige Europa een rol hebben gespeeld en, zo ja, welke.

¹⁸ J. DUMONT, *Corps universel diplomatique du droit des gens*, 4, 2, 284 a, Amsterdam 1726.

¹⁹ DUMONT, *Corps*, 4, 2, 284 b.

²⁰ In het werk van KOENIGSBERGER, *Monarchies* wordt over "Peace proposals with France: the *alternativa*" gesproken, 145-150.

²¹ KOENIGSBERGER, *Prince*, 148 en noot 54.

Om de rol van de Nederlanden en meer speciaal die van de Staten-Generaal juister te evalueren betrekken we in deze studie de drie belangrijkste verdragen uit de regeerperiode van Karel V waar de internationale positie van de Nederlanden als geheel of bij delen ter sprake kwam: de vrede van Madrid van 14 januari 1526, de vrede van Kamerijk van 5 augustus 1529 en de vrede van Crépy-en-Laonnais van 18 september 1544.

De reden waarom we dit onderzoek uitspreiden over de eerste decennia van de regering van Karel V, heeft alles te maken met het feit dat het bekend is dat de Staten-Generaal op het einde van de vijftiende eeuw wel actief zijn geweest op het terrein van de internationale politiek en diplomatie en dat delegaties die toen over de vrede gingen praten met buitenlandse mogendheden, onder meer bemand waren met leden van de Staten-Generaal.

Wanneer wij het alternatieve voorstel centraal stellen, kunnen de drie genoemde verdragen niet alleen niet losgekoppeld worden, maar wordt het verdrag van Crépy het laatste en belangrijkste, omdat moeilijke artikels vaak werden doorgeschoven. De behandeling van afzonderlijke punten wordt soms letterlijk hernomen en verwijst dan met varianten naar een toekomstige oplossing, dus ook naar de vrede van Cateau-Cambrésis in 1559.

Madrid was een rechtstreeks gevolg van de slag van Pavia en Pavia weer een rechtstreeks gevolg van de Franse aanval op Milaan, terwijl op hetzelfde moment Karel V het beleg had geslagen rond de toen nog Franse stad Doornik. Sinds die tijd zijn de belangen van de Nederlanden en Milaan decennia lang aan elkaar gekoppeld geweest. Madrid 1526, Barcelona 1529, Kamerijk 1529 betekenden voor Milaan het tijdelijke herstel van het huis Sforza.

Wanneer Francesco II Sforza Milaan van hertog Massimiliano overneemt, komt het dynastieke element op het voorplan²². De naam van hertog Massimiliano Sforza verwijst reeds naar keizer Maximiliaan I, de grootvader van Karel V, maar ook de peter van Massimiliano. In 1494 was Maximiliaan namelijk gehuwd met Maria Bianca Sforza, zodat Habsburg en Milaan en de Nederlanden al sinds het einde van de vijftiende eeuw met elkaar verbonden waren²³.

²² G. BENZONI, "Francesco II Sforza", in: *Dizionario Biografico degli Italiani*, 50, 1998, 15-23.

²³ *Kunst um 1492. Hispania-Austria. Die Katholischen Könige, Maximilian I. und die Anfänge der Casa de Austria in Spanien*, Milaan 1992, 340-367, 406 en 418-419.

Hertog Francesco II huwde met de 11-jarige Christina van Denemarken, een nichtje van de keizer. Haar moeder en haar broertje werden te Gent in de Sint-Pieterskerk bijgezet en haar familie verbleef tijdelijk in ballingschap te Lier, maar in 1535 werd Christina reeds "de hertogin-weduwe van Milaan". Als meisje van dertien zou ze dan en later nog ontelbare malen op de diplomatieke huwelijkslijsten verschijnen²⁴.

Op 28 februari 1535, vlak voor zijn afreis naar Tunis, stelde Karel V een testament op, dat niet bewaard is, maar waarvan we de belangrijkste krachtlijnen uit andere documenten kennen. Om het hoofd te bieden aan de groeiende problemen in de wereldpolitiek zouden de kinderen van hemzelf en van zijn broer, Ferdinand, in huwelijksallianties (Doppelheirat) verbonden worden²⁵. De Nederlanden en Bourgondië zouden voor de tweede zoon van Karel V zijn!

Na het overlijden van Francesco II Sforza in de nacht van 1 op 2 november 1535 vormde Milaan een groot probleem in Italië. Dit was nog geëscaleerd, doordat de Franse koning ondertussen een verdrag met de Turken had gesloten. Wilde men in Europa tot vrede komen en de eenheid in de christenheid herstellen, dan waren alleen drastische remedies op hun plaats. In deze omstandigheden schreef Nikolaas Perrenot, kanselier van de keizer, een memorie, waarin werd voorgesteld om Milaan te vergeven aan één van de kinderen uit het huis van Valois²⁶.

Op dat ogenblik had Frans I drie zonen: de dauphin François, hertog Henri, die later zijn vader zou opvolgen als Henri II en Charles, die toen nog hertog van Angoulême werd genoemd²⁷. In het voorstel van Nikolaas Perrenot zou de dauphin François huwen met de infante van Portugal, opnieuw een nichtje van de keizer. Dit voorstel was wel zo uitgewerkt dat voldoende voorwaarden en garanties mogelijke gevaren en ongemakken zouden uitsluiten. Op 10 augustus 1536 zou de dauphin echter overlijden en men sprak over vergiftiging.

²⁴ P. VAN PETEGHEM, "Charles Quint, Philippe II, Milan et 'Milan'. Des énigmes à déchiffrer et à suivre", in: *Actes du Sixième Congrès de l'Association des Cercles Francophones d'Histoire et d'Archéologie de Belgique et LIIIe Congrès de la Fédération des Cercles d'Archéologie et d'Histoire de Belgique*, 2, Mons 2002, 341-365.

²⁵ BRANDI, *Karl V*, 2, 50 en Ch. WEISS, uitg., *Papiers d'États du Cardinal de Granvelle*, 2, Paris 1842, 542-543, 546-547 en 600.

²⁶ WEISS, 2, 395-400.

²⁷ W. PRINZ VON ISENBURG, uitg., *Europäische Stammtafeln. Stammtafeln zur Geschichte der europäischen Staaten*, 2. *Die außerdeutschen Staaten*, Marburg 1975, Tafel 17. Voor de kinderen van Karel V en Ferdinand I zie men aldaar 1, Tafel 17.

Verder in hetzelfde document werd daaraan toegevoegd:

Au regard du mariage d'entre le dauphin et la fille de ladite royenne, infante de Portugal, il se met icy pour mémoire seulement, affin d'y tenir la main conforme auxditz traictez, selon que l'on verra l'inclination dudit roy de Portugal; combien que il semble ne pourroit que bien convenir en venant à establissement de paix, et seroit espèce d'asheurance d'icelle.

Met de verdragen werden toen die van Madrid en Kamerijk bedoeld²⁸.

De tweede zoon van Frans I, Henri, was op 14-jarige leeftijd gehuwd met Katharina, de dochter van Lorenzo Medici, de hertog van Urbino. Omwille van deze connectie, Frankrijk-Firenze-Urbino, was de paus van oordeel dat Milaan onmogelijk kon vergeven worden aan de tweede zoon, die eerst hertog van Orléans werd genoemd, maar die in 1536 zijn broer, de dauphin, zou opvolgen. De kardinaallegaten Antonio Trivulzi²⁹ en Marino Caracciolo³⁰ moesten de boodschap overbrengen dat de vrede alleen gediend was met voorstellen waarbij Charles, hertog van Angoulême, betrokken zou worden. Deze Charles zou na het overlijden van zijn broer François en nadat Henri, hertog van Orléans, dauphin was geworden, zelf hertog van Orléans worden.

Soortgelijke wijzigingen zijn niet gemakkelijk te volgen en hadden in de tijd zelf ook reeds voor verwarring gezorgd. Het heeft hier niet veel zin om alle huwelijksvoorstellen op te lepelen, want vanuit elke alliantie komen andere aspecten en belangen om de hoek kijken. Wel is het belangrijk om na te gaan wanneer het alternatieve voorstel voor het eerst is opgedoken en welke argumenten toen belangrijk waren.

Op 15 december 1537 werd te Barcelona bij voorstellen over de vrede en bij antwoorden gewisseld tussen Karel V en Frans I en ook nog te Montpellier op 10 januari 1538 aan één huwelijk gedacht: Charles, hertog van Orléans, zou huwen met de eerstgeboren dochter van Ferdinand I. Frans I was akkoord met dit huwelijk en Milaan zou als bruidsschat naar Charles, zijn laatst geboren zoon, gaan. De paus zou als bemiddelaar optreden bij de vredesbesprekingen. Ondertussen zou zowel van de zijde van de Nederlanden als nabij Lombardije en Piëmont een wapenstilstand gelden. Uiteindelijk zou het verdrag van Nizza van 18 juni 1538 een wapenstilstand van tien jaar inhouden, maar zolang heeft de vrede niet geduurd³¹.

²⁸ WEISS, 2, 402.

²⁹ G. MORONI, *Dizionario di erudizione storico-ecclesiastica*, Venezia 1856, 81, 82.

³⁰ G. DE CARO, "Caracciolo, Marino Ascanio", in: *Dizionario Biografico degli Italiani* 19, 1976, 414-425.

³¹ Het reeds oude werk van L. CARDAUNS, *Von Nizza bis Crépy: Europäische Politik in den Jahren 1534 bis 1544*, Rome 1923, blijft waardevol.

Op 1 februari 1539 heeft Karel V te Toledo een verklaring afgelegd, waarbij hij zich zou houden aan de wapenstilstand van Nizza en waarbij hij deze als een vrede zou beschouwen. Hij verklaarde tevens dat Frans I en hijzelf levenslang echte vrienden zouden blijven. Hier wordt over "Alliances de mariage" in het meervoud gesproken met betrekking tot de realisatie van vrede³².

Antoine de Castelnau, bisschop van Tarbes³³, en Charles de Cossé, heer van Brissac³⁴, traden hier als Franse ambassadeurs op, maar aan de koningin van Frankrijk wordt het auteurschap van het huwelijk tussen Philips II en Maria, de infante van Portugal, haar eigen dochter, toegeschreven. Het tweede huwelijk had betrekking op de hertog van Orléans met de señora infanta, Maria, oudste dochter van Karel V of met Anna, tweede dochter van Ferdinand I³⁵.

Het is bijna niet te geloven, maar Hendrik VIII had toen geen echtgenote. Ook hij maakte aanstalten om met een nicht van de keizer te huwen en ook hij werd in het debat om Milaan betrokken, omdat de uitverkorene de hertogin-weduwe van Milaan was. Hans Holbein portretteerde haar zelfs met het oog op een huwelijk³⁶. In het keizerlijke kamp dacht men er anders over:

Toutesfois il emporte de encoires temporiser du moings jusques l'on se assure avec France qu'ilz ne traictent avec luy autres partiz qui directement ou par indirect pourroient redonder à mon préiudice³⁷.

Nog een andere gedachte speelde in het keizerlijke kamp:

Ausurplus s'il advenoit que ledict Roy d'Angleterre s'allya à Madame la duchesse de Millan qu'il faudra avoir regard que les deux Royaulmes d'Angleterre et de Denemarcke ne se viengnent à joindre à celle fin que le pays d'embas ne recoive aucun dommaige ou intérest, car ce seroit l'entière perdition de la totale navigation de Oostlande et Dennemarque sur laquelle ledict pays baz est du tout fondé et principalement les lieux et villes maritimes et se croyt que les Angloiz ne fauldriont de faire estaple en leur pays à cause de la commodité et proximité des deux Royaulmes, combien que icelle ait esté de tout temps au pays baz³⁸.

³² WEISS, 2, 543-545.

³³ R. D'AMAT, "Castelnau, Antoine de", in: *Dictionnaire de Biographie Française* 7, 1956, 1376.

³⁴ "M. PREVOST, Cossé, Charles de", in: *Dictionnaire de Biographie Française* 9, 1961, 762-764.

³⁵ WEISS, 2, 533-535.

³⁶ S. BUCK e.a., *Hans Holbein de Jonge, 1497/98-1543: portretschilder van de Renaissance*, Zwolle 2003, 29 (afb. 28) en 144, en S. FOSTER, "Hans Holbein (II)", in J. TURNER, ed., *The Dictionary of Art*, London-New York 1995, 14, 666-673, vooral 672.

³⁷ ARAB, Audiëntie 52, fo 230v (Toledo, 5 december 1538).

³⁸ ARAB, Audiëntie 52, fo 209v-210r.

Deze cynische houding staat in schrill contrast met de bijna emotionele ondertoon van Karel V, die Gent heeft bestraft en die op 2 oktober 1540 in Brussel aan vooraanstaande edelen meedeelt dat hij na het overlijden van de keizerin niet meer zal trouwen, dat hij slechts drie kinderen heeft, Philips, Maria en Johanna, en dat hij hoopt dat Philips voor nageslacht zal zorgen³⁹. In zijn vraag om advies aan de edelen wil de keizer vernemen welke eigen kinderen volgens hun inschatting het best voor de opvolging in de Nederlanden zullen instaan. Zo heeft deze vraag slechts zijdelings van doen met de "alternativa".

Ofwel moet keizer Karel met medeweten van Philips zijn oudste dochter, Maria, laten huwen met de tweede zoon van Ferdinand I "ou avec autre Prince et aliance convenable à la bonne provision desdits Paijs". Het gaat hier inderdaad over de Nederlanden. De Nederlanden in de uitverkoop? Van de Staten-Generaal geen spoor. Tot dusver is er ook geen verslag gevonden met bedenkingen van belangrijke edelen, aan wie om hun mening werd gevraagd.

Ondertussen was op 1 mei 1539 de echtgenote van Karel V overleden, la Emperatriz Isabel. Alessandro Farnese, ook wel "Il Gran Cardinale" genoemd, werd voor een eerste belangrijke missie naar de keizer gestuurd om hem te condoleren. Op 16 juni kwam hij in Toledo aan. Samen met Marcello Cervini heeft hij toen het concrete voorstel gedaan om een huwelijk tussen de keizer en Margareta, de dochter van de Franse koning, te sluiten om de spanningen tussen Frankrijk en het Rijk weg te werken. Dit voorstel mislukte, maar vooraleer Alessandro naar Rome terugkeerde, schoof hij nog het voorstel van een huwelijk van de keizer met Vittoria, zijn zus, op tafel. Verder drong hij aan op een oplossing voor de situatie van Ottavio, zijn broer, die met de bastaarddochter van de keizer, Margareta van Oostenrijk, later van Parma, was gehuwd⁴⁰.

In zijn instructie voor zijn zoon Philips, gegeven te Toledo op 5 november 1539, heeft Karel V rekening gehouden met verschillende opties en met de meningen en belangen van velen, maar een duidelijk voorstel wordt er niet naar voren gebracht, tenzij voor Milaan, waar sprake is van een huwelijk van Charles van Valois met Maria, dochter van Karel V, of met Anna, dochter van Ferdinand I, en anderzijds van een huwelijk van Margareta van Valois met de tweede zoon van Ferdinand. Hier wordt wel het woord "alternativement" gebruikt en ook "l'alternative desdits deux mariaiges"⁴¹.

³⁹ Deze tekst wordt ook geciteerd door KOENIGSBERGER, *Monarchies*, 146, n. 81.

⁴⁰ S. ANDRETTA, "Farnese, Alessandro", in: *Dizionario Biografico degli Italiani* 45, 1995, 53.

⁴¹ WEISS, 2, 542-548 en 553-554.

In september van 1541 ontmoetten de paus en de keizer elkaar in Lucca. Naar aanleiding van de gevoerde besprekingen werd Girolamo Dandini op 19 september als pauselijk gezant naar Frans I gestuurd. Hij zou het keizerlijk voorstel overbrengen om aan de Habsburgse prinses die zou huwen met de hertog van Orléans, als huwelijksgift de Nederlanden in plaats van Milaan te geven. Bovendien moest hij de intenties van de Franse koning over het Concilie natrekken. Over dit Concilie had men in Lucca het besluit genomen dat het in Vicenza zou beginnen. Deze missie bleef zonder resultaat⁴².

Uiteraard zijn er nog heel wat meer besprekingen gevoerd over de reeds behandelde voorstellen. Wij denken aan de (mondelijke) besprekingen tussen Karel V, zijn zus Maria van Hongarije en zijn broer Ferdinand in Gent in 1540. Wij denken verder aan de besprekingen die voorafgingen aan de vrede van Crépy-en-Laonnais. Steeds stond de waarborg van de overeenkomst centraal.

Op het einde van het jaar 1545 is ten behoeve van de keizer nog een "Mémoire des difficultés relatives à l'exécution du traité de Crépy soulevées par la mort du duc d'Orléans" geschreven. Daarin werden door de Geheime Raad en door enkele andere raadsheren uit de Grote Raad en de Raad van Brabant de gevolgen van het vroegtijdig overlijden van de Franse prins Charles onderzocht. Met welke gevolgen zullen Bourgondië, Milaan, Savoie, Saint-Pol en Charolois nu geconfronteerd worden⁴³?

In de instructie uit 1548 van Karel V voor zijn zoon duiken vooral klachten en dissonanten op, wanneer de relatie met Frankrijk wordt besproken:

En ce qui concerne ce royaume (La France), je n'ai rien négligé, dès le commencement de mon règne, pour vivre en paix avec le feu roi François, ainsi que le témoignent mes nombreuses démarches entreprises dans ce but, plusieurs traités de paix et de trêve qu'il n'a jamais observés, comme il est notoire, si ce n'est pendant le temps qu'il lui a été impossible de renouveler la guerre, ou qu'il a jugé à propos de dissimuler en attendant l'occasion de me nuire⁴⁴.

Over zijn opvolger, Henri II, koestert Karel V in dezelfde instructie weinig rooskleurige vooruitzichten:

⁴² A. FOA, "Dandini (Dandino), Girolamo", in: *Dizionario Biografico degli Italiani* 32, 1986, 414.

⁴³ WEISS, 3, 188-203 en FERNÁNDEZ ÁLVAREZ, *Corpus*, 2, CCCLXXX, 569-592.

⁴⁴ WEISS, 3, 285: Augsburg, 18 janvier 1548 en FERNÁNDEZ ÁLVAREZ, *Corpus*, 2, 579.

Tout porte à croire que mes démarches empressées auprès du roi actuel n'auront pas eu un succès plus heureux; car les pratiques qu'il favorise en divers lieux me font croire qu'il s'est déterminé à suivre les traces de son père, dont il a hérité la haine que les rois ses aïeux ont de tout temps manifestée à l'égard des miens. Quoi qu'il en soit, je vous conseille de faire votre possible pour maintenir la paix avec lui, parce que ainsi l'exigent le service de Dieu, le bien général de la chrétienté, et l'intérêt des royaumes, états et possessions que je vous laisserai⁴⁵.

Over paus Paulus III, Alessandro Farnese, grootvader van de hierboven vermelde gelijknamige kardinaal, is de keizer slecht te spreken:

sa négligence à remplir les conventions arrêtées entre nous à l'occasion de cette dernière guerre, dont il m'a laissé tout le fardeau. Vous n'ignorez pas non plus le peu de zèle qu'il apporte aux intérêts publics de la chrétienté, spécialement en ce qui concerne la célébration du concile...⁴⁶.

Karel V moedigt zijn zoon in elk geval aan om op de ingeslagen weg voort te gaan:

Si avec le secours de Dieu, vos ancêtres ont su défendre Naples, la Sicile et le pays de Flandre contre les Français, vous devez espérer qu'il vous donnera la force de maintenir ces états en votre pouvoir quand vous les aurez reçus en héritage et qu'ils vous appartiendront de plein droit. Les points les plus importants sont l'Italie et la Flandre: celle-là, au moyen de Milan et de Plaisance, et par suite des mesures de précaution que vous prendrez de ce côté; celle-ci, avec les provinces que j'y ai annexées, telles que le duché de Gueldre, Utrecht, la Frise et autres possessions, parce qu'elles ajoutent à l'importance des Pays-Bas. En maintenant une parfaite union entre ces diverses parties, elles acquerront plus de force et seront plus capables de se défendre⁴⁷.

3. WETENSCHAPPELIJK INTERMEZZO

Wij leven in een tijd waarin wetenschappelijke netwerken ons nooit gekende mogelijkheden bieden om diepgaand onderzoek te doen naar het verleden. Internationale databases, ICT, verder gaande digitalisering zullen ervoor zorgen dat wij in de toekomst nog spectaculaire resultaten zullen ervaren van de nu ingezette ontwikkelingen. Ook hier loopt

⁴⁵ WEISS, 3, 285-286 en FERNÁNDEZ ÁLVAREZ, *Corpus*, 2, 579.

⁴⁶ WEISS, 3, 279 en FERNÁNDEZ ÁLVAREZ, *Corpus*, 2, 575-576.

⁴⁷ WEISS, 3, 287-288 en FERNÁNDEZ ÁLVAREZ, *Corpus*, 2, 580.

Nederland voorop, wanneer het de studie van de Staten-Generaal betreft. In 1999-2001 werd een proefproject uitgevoerd, waarbij voor een recent verleden werd nagegaan hoe de Handelingen van de Staten-Generaal gedigitaliseerd kunnen worden. De resultaten ervan zijn te vinden op een pilot website: <http://www.kb.nl/coop/handelingen/>. Op langere termijn wil men deze databases uitbreiden tot het begin van de negentiende eeuw en tot de inrichting van het Koninkrijk der Nederlanden. Eind 2003 is men gestart met de retroactieve invoer van de gegevens naar 1814 toe. Het gaat om 2.000.000 gedrukte pagina's. Men hoopt het ganse project in zes jaar af te ronden.

In tegenstelling tot de verrassende resultaten van de spits technologie – en wij staan nog maar aan het begin van een razendsnelle evolutie – moeten wij soms met even grote verrassing vaststellen dat wij de resultaten van historisch onderzoek van de vorige generaties in de slechte zin achter ons hebben gelaten. Eén van de beste studies over het onderwerp van deze bijdrage had betrekking op een in het Latijn gestelde dissertatie uit 1836. Eén van de beste specialisten van het publiekrecht, de latere eerste minister Thorbecke, begeleidde een proefschrift dat nog al onze aandacht verdient, maar dat, voor zover wij konden nagaan, in de laatste eeuw niet meer geciteerd werd.

Thorbecke stond in zekere zin aan de wieg van de grote bronnenpublicaties in Nederland, waarvan die over de Staten-Generaal nog steeds tot de bekendste behoren. Toen men in 1904 een lijst opstelde met onderwerpen die men voor wetenschappelijke uitgave van belang achtte, werd nog verwezen naar één van de vroege geschriften van Thorbecke. Wie kent trouwens niet de verzuchting van Thorbecke dat wij beter op de hoogte zijn van de geschiedenis van de Antieken en onze eigen geschiedenis onvoldoende kennen?

Vanaf 1576 tot 1609 zijn veertien volumes in de grote reeks van de Rijks Geschiedkundige Publicaties uitgegeven⁴⁸. De tweede reeks, die nog wordt bewerkt, omspannt de periode 1610 tot 1670. Het eerste deel werd bewerkt door A. Th. van Deursen en verscheen in 1971⁴⁹.

Bij dit onderzoek staan we nog voor een soortgelijke paradox. In het jaar 1969 werd in Amerika door Oceana Publications Incorporated gezorgd voor de uitgave van alle internationale verdragen vanaf de Vrede van Westfalen in het jaar 1648 tot het jaar 1918. Technisch zijn

⁴⁸ N. JAPIKSE en H. RIJPERMAN, *Resolutiën der Staten-Generaal van 1576 tot 1609*, 's-Gravenhage 1914-1970.

⁴⁹ Zie nu: www.inghist.nl/Onderzoek/Projecten/BesluitenStaten-generaal1576-1625 en www.inghist.nl/Onderzoek/Projecten/BesluitenStaten-generaal1626-1651.

we al in staat om deze ontzaglijke massa teksten – niet minder dan 243 lijvige banden – on-line aan te bieden, waardoor de bestudering van het internationaal recht in een stroomversnelling zou komen⁵⁰.

Twee minuscule voorbeelden uit de periode vóór 1648 zullen er hierna op wijzen hoe we in 2004 op dit vlak nog voor grote lacunes staan.

Eerste voorbeeld: in zijn werk over “Philippe le Beau. Le dernier duc de Bourgogne”, dat in 2003 van de persen rolde, heeft Jean-Marie Cauchies het verdrag van Salamanca van 24 november 1505 voor het eerst in druk gegeven. In dat verdrag, dat in het Castiliaans werd opgesteld en waarvan Cauchies een Franse vertaling weergeeft, komen Ferdinand van Aragón en Philips de Schone en zijn echtgenote Johanna overeen hoe ze samen het bestuur zullen opnemen in Spanje.

Tweede voorbeeld: hiervoor waren we verplicht de aandacht te vestigen op het verdrag van Crépy-en-Laonnais. Nog nooit is dit verdrag uitgegeven volgens de regels der kunst. Vanuit wetenschappelijk standpunt bekeken heeft geen enkele auteur – hetzij biograaf of enig ander auteur – het leven van Karel V op hoofdpunten bij benadering ingeschat, omdat hij niet bekend was met de geheime clausules en met de executie van genoemd verdrag⁵¹.

4. DE STATEN-GENERAAL EN DE RATIFICATIE VAN INTERNATIONALE VERDRAGEN

Laten we eerst Koenigsberger aan het woord: “As was usual with international treaties, the Estates of the Netherlands were asked to ratify Crépy”. Het is evenwel een feit dat Koenigsberger zich geen vragen heeft gesteld over de ratificatie van de verdragen van Madrid en van Kamerijk. Dit onderzoek, waar we de drie verdragen in het verlengde van elkaar plaatsen, verplicht ons de bedoelde ‘gewoonte’ duidelijk na te trekken.

In Madrid werd overeengekomen dat Frans I bij zijn vrijlating uit de gevangenis naar de eerste Franse stad van zijn koninkrijk zou gaan

⁵⁰ www.oceanalaw.com. *The Most Extensive Collection of Treaties and Constitutions From Around the World...* In dit geval denken we vooral aan Clive PARRY, *Consolidated Treaty Series with Index*, New York 1969.

⁵¹ Koenigsberger heeft wel kennis genomen van het bestaan van geheime clausules, maar denkt dat het om het alternatieve voorstel gaat: “The Estates do not seem to have been asked to ratify its secret clauses. This is not surprising, for these clauses contained the famous *alternativa...*”, *Monarchies*, 146.

en daar de ratificatiebrieven zou opstellen. Zijn zoon Frans zou op 14-jarige leeftijd het verdrag ook ratificeren, dat zou in 1531 zijn. Noch over de Staten-Generaal, noch over de Cortes wordt er gesproken⁵².

In Kamerijk zou Frans I zowel het verdrag van Kamerijk als dat van Madrid laten ratificeren door de dauphin, Frans, en door de afzonderlijke Staten van zijn koninkrijk. Op gelijke wijze zou Karel V handelen en zou hij de afzonderlijke Staten van zijn landen binnen vier maanden het verdrag laten ratificeren⁵³.

In Crépy-en-Laonnais ten slotte beloven de procureurs van beide vorsten dat het verdrag zal geratificeerd worden. Alhoewel de Staten niet vermeld worden, weten we wel dat een aantal de tekst heeft geratificeerd, maar we zullen hierna bij de ratificatie van Crépy-en-Laonnais door de Staten van Gelderland en Zutphen ervaren dat die ratificatie niet als een dwingende noodzaak werd beschouwd door keizer Karel⁵⁴.

In de Nederlanden werd de vorst in de eerste plaats vertegenwoordigd door de landvoogdes, terwijl de landvoogdes op haar beurt een groep adviseurs en een vorstelijke instructie toegewezen kreeg. Voor vraagstellingen over internationale politiek werden de krachtlijnen in de eerste plaats in de vorstelijke omgeving vastgelegd. Tijdelijke bezoeken aan de Nederlanden resulteerden in het bijstellen van deze hoofdlijnen, die in dringende gevallen door een diplomatieke missie of door de vorstelijke correspondentie met de landvoogdes nader werden gepreciseerd. Voor de Staten-Generaal was er praktisch geen plaats.

De plaats van de Staten-Generaal en van de Provinciale Staten bestond erin om te reageren op de voorstellen van de centrale regering te Mechelen en later te Brussel om in financiële zin bij te dragen aan de vorstelijke politiek. In de jaren dertig is veel sprake van discussies over de unie en de eenmaking van de Nederlanden, maar de Staten-Generaal wegen daarbij niet op het beleid. Veeleer zijn zij een klankbord voor de vorstelijke politiek: de gesprekspartner, waarvan het lot beslist wordt en die moet meegaan in de verwezenlijking van de vorstelijke belangen⁵⁵.

⁵² DUMONT, *Corps*, 4, 1, 399-410.

⁵³ DUMONT, *Corps*, 4, 2, 7-17.

⁵⁴ H. STEIGER, "Bemerkungen zum Friedensvertrag von Crépy en Laonnais vom 18. September 1544 zwischen Karl V. und Franz I.", in: *Recht zwischen Umbruch und Bewahrung, Festschrift für Rudolf Bernhardt*, Heidelberg 1995, 241-265.

⁵⁵ L. VAN DER ESSEN, "Les États Généraux de 1534-1535 et le projet de confédération défensive des Pays-Bas présenté par Marie de Hongrie au nom de Charles-Quint", in: *Mélanges d'histoire offerts à Charles Moeller à l'occasion de son jubilé de 50 années de professorat*, 2, Louvain-Paris 1914, 122-140.

Niet ten onrechte hebben de Staten-Generaal hun twijfels over alles wat hen wordt voorgelegd in de zogenaamde proposities. Tot dusver zijn wij nog veel te slecht ingelicht over de geheime opdrachten, die ook in de rekeningen van de Algemene Ontvanger van Financiën niet worden gespecificeerd. Wij moeten soms zelfs vaststellen dat de centrale regering te Brussel, de landvoogdes inclusief, niet op de hoogte is van de allerlaatste stand van zaken van de keizerlijke politiek. Binnen het kader van de topdiplomaten pasten de te lange overlegprocedures van de Staten-Generaal, gebaseerd op het principe van lastgeving en ruggespraak, geenszins.

De Staten-Generaal boden evenmin een oplossing voor het probleem van de executie van de internationale verdragen. De enige mogelijkheid om effectief de uitvoering van internationale verdragen te bevorderen had erin kunnen bestaan dat een supranationale organisatie deze taak op zich nam. Deze bestond niet.

De zogenaamde pauselijke neutraliteit werd volledig overschaduwd, doordat de kardinalen in twee kampen verdeeld waren: de imperialen en de francofielen. Om tot grotere zekerheid en garantie te komen in de internationale verhoudingen hebben Karel V en Frans I als meest betrouwbare pijler het huwelijk en de kracht van het dynastiek netwerk een sterk bepalende rol toebedeeld.

Zowel in Madrid, Kamerijk als in Crépy-en-Laonnais zou een huwelijksregeling instaan voor duurzame oplossingen en voor toekomstgerichte taakstellingen. Ook hier verschilden de huizen van Habsburg en van Valois niet ten gronde, maar deze beleids optie ging wel ten koste van de inspraak van de onderdanen.

Het feit dat met name de familie Farnese zich binnen beide netwerken hoopte te nestelen is een bewijs te meer dat de paus zijn neutraliteit of zijn positie boven de partijen niet wenste of kon handhaven. De zoon van de koning van Frankrijk mocht niet met een hertogin van Urbino huwen, omdat de paus spanningen vreesde in Midden-Italië, maar uiteindelijk trouwde het nichtje van de paus, Vittoria, met de hertog van Urbino, Guidobaldo II della Rovere.

Voor de Staten-Generaal van de Nederlanden was in deze internationale onderhandelingen helemaal geen plaats weggelegd. Wij hebben dan ook grote moeite met volgende zin van Koenigsberger: "With the *alternativa* Charles V had deliberately risked a crisis in the relations between the composite monarchy of the House of Austria and the Estates of the Netherlands in order to solve the apparently more urgent problems of his relations with the Valois"⁵⁶.

⁵⁶ *Monarchies*, 149.

Met het oog op de houding die de vorst aannam ten overstaan van de ratificatie van internationale verdragen stellen wij in exclusiviteit een laatste punt voor. Voor het eerst onder de regering van Karel V zouden Gelderland en Zutphen, na de vrede en het verdrag van Venlo uit 1543, als laatste provincie van de geünificeerde Nederlanden hun ratificatieplicht nakomen⁵⁷.

Het hertogdom Gelderland en het graafschap Zutphen waren verdeeld in vier kwartieren. De eerste en oudste stad was Nijmegen, hoofdplaats van één der kwartieren naast Arnhem, Zutphen en Roermond. De vrede van Crépy-en-Laonnais werd aldus de eerste vrede die door de Staten van Gelderland zou geratificeerd worden.

Op 19 mei 1545 was Maria van Hongarije in Venlo. Niet toevallig in Venlo, want daar was ruim een jaar tevoren het laatste gewest Gelderland-Zutphen een onderdeel van de Nederlanden geworden. De president van de Geheime Raad, de Leuenaar Lodewijk Van Schore, specialist in Gelderse aangelegenheden, was bij haar. De propositie die voor de Staten van Gelderland moest uitgesproken worden, was door Lodewijk Van Schore geredigeerd⁵⁸.

In deze rede werd de nadruk gelegd op de inspanningen van de keizer en op het feit dat de koning van Frankrijk zijn boekje te buiten was gegaan. Brabant en Vlaanderen hadden al geratificeerd. Het was "nyet wel doenlick" om het verdrag te vertalen.

Ende ten eynde dat U lieden die de walsche tale niet en verstaen neghe[e]n achterdincken hier inne en hebben, zoe es haer Majesteyt te vreden ende willich [in dyen ghy zo begert] te gevene opene brieven van keyserlicke Majesteyt byden welcke zyn Majesteyt declareren ende belooven sal dat int selve tractaet nyet en es begrepen dat soude moegen hinderlick weesen deser lantscap of den tractaet voor Venlo gemackt dien zyn Majesteyt tot ewegen dagen wilt onverbreckelick onderhouden hebben.

Om het in historische termen uit te drukken: de keizer was bereid brieven van non prejudicie te geven aan Gelderland, d.w.z. in het traktaat van Crépy-en-Laonnais staat niets dat de rechten van Gelderland zal geweld doen.

De reis van Maria van Hongarije naar Gelderland ging van mei 1545 verder naar Overijssel, Groningen en Friesland om in juli langs Overijssel en Utrecht naar Brabant terug te keren. Maria van Hongarije

⁵⁷ F. KEVERLING BUISMAN, uitg., *Verdrag en tractaat van Venlo: herdenkingsbundel, 1543-1993*, Hilversum 1993.

⁵⁸ ARAB, Audiëntie 648, fo 292 r - 293 v.

had een boodschap van vrede en voorspoed, maar probeerde ondertussen wel het geld van de beden binnen te halen⁵⁹. Ondertussen was de keizer naar het Heilige Roomse Rijk. Hij had niet de tijd gevonden om de Staten te begroeten, want in het Heilige Roomse Rijk wachtte hem een nieuwe opdracht: het herstel van de godsdienstige eenheid en de strijd tegen de Turken.

Op het vlak van de ratificatie van internationale verdragen was er kennelijk nog heel weinig regelgeving. Wie heeft wel geratificeerd en wie niet? Het valt niet te ontkennen dat de Rekenkamer van Rijsel (Lille) de puntjes op de i wou zetten. Aldaar werden de ratificaties van de Franse Parlementen verzameld. Tot dusver is dit de grootste collectie van ratificatiedocumenten uit de regering van Karel V, maar kwam men daardoor een stap verder?

Van de zijde van de Nederlanden geven we nog het voorbeeld van het graafschap Holland. In de unieke documentatie van Meester Aert van der Goes vinden we een titel: "Roerende de Beweeringe en Ratificatie van het Tractaet van Vrede". Daaruit blijkt dat op 20 augustus 1545 te Brussel een dagvaart gehouden wordt, waarin dit punt op de agenda staat, en op 7 augustus wordt nog speciaal vermeld dat Meester Huygh vanden Eynden in naam van de stad Delft meedeelt dat de landsadvocaat de vrede van Crépy-en-Laonnais mag ondertekenen⁶⁰.

Koenigsberger heeft het register van Aert van der Goes ook geraadpleegd. Op de door hem aangegeven plaats in het register konden we geen aanwijzing vinden voor zijn bewering dat de Staten van Holland de kans niet kregen om de beroemde *alternativa* te ratificeren⁶¹. Het alternatief voorstel staat in de tekst van de vrede van Crépy-en-Laonnais van 18 september 1544 en is door velen geratificeerd⁶².

Het mag duidelijk zijn dat niet elke Statenvergadering in de Nederlanden de vrede van Crépy heeft geratificeerd. Het blijft onduidelijk waarom de ratificatie niet door iedereen moest ondertekend worden. Werd alleen vanwege de overwinnaar de wet gespeld en moest alleen de overwonnenen de verplichting van de ratificatie zwart op wit nakomen? Tot dusver werd deze vraag, die in het internationale recht

⁵⁹ J. VAN DOORNINCK, *Overijssel onder Karel V: gekend uit regesten op officieele registers en daarbij behoorende acten*, Deventer 1889-1893, 383-385.

⁶⁰ [A. VAN DER GOES], *Register van Holland en Westvriesland, Seedert den jaare 1544 tot den jaare 1556 inclus*, s. l. s. d., 105-106 en 111.

⁶¹ *Monarchies*, 146.

⁶² DUMONT, *Corps*, 4, 1, 284.

nochtans van kapitaal belang is, nog niet gesteld. Binnen het bestek van deze bijdrage kunnen we ze niet verder op de voet volgen. Wel zijn er onder de regering van Karel V nog meer voorbeelden van wat men zou kunnen noemen "ratificatie door de kerngewesten" of gedeeltelijke ratificaties. In hoever deze praktisch afhankelijk kon gesteld worden van Karel V als "Chef des princes séculiers de la Chrestienté" zal in elk geval nader moeten onderzocht worden.

Van Franse zijde heeft evenmin iedereen de vrede van Crépy-en-Laonnais geratificeerd. De belangrijkste persoon die niet ratificeerde, ja die zelfs afstand nam van het verdrag was Henri, de dauphin⁶³. Hij verontschuldigde zich wel bij zijn vader om deze daad, maar na het overlijden van Frans I in 1547 achtte Henri II zich geenszins gebonden door wat er in 1544 ook besloten was, terwijl Frans I zich in zijn laatste levensjaren van een andere zijde had laten zien. De grote ommekeer die de Franse politiek vanaf 1547 vertoont, is mede ingegeven door de wijze waarop het verdrag van Crépy-en-Laonnais is geratificeerd of beter: deels is geratificeerd.

Karel V gaf zijn zoon op 18 januari 1548 reeds volgende raadgevingen:

Mais, comme il semble que le roi actuel de France refuse d'accéder aux traités conclus entre son père et moi, et qu'il voudrait, sans les ratifier, nous conduire à en souscrire d'autres qui introduiraient quelques innovations dans les précédents, afin de trouver tôt ou tard un prétexte à des difficultés sur les renonciations relatives aux royaumes de Naples et de Sicile, aux états de Flandre, d'Artois, de Tournay, de Milan et sur d'autres articles contenus dans lesdits traités, particulièrement dans ceux de Madrid, de Cambrai et de Crépy; vous devez tenir ferme sur le principe, sans jamais vous en écarter, que les renonciations dont il s'agit subsistent toujours expressément dans leur nature et leur force primitives: par ce moyen tout vous viendra et vous appartiendra de plein droit et au plus juste titre; si, au contraire, vous veniez à céder sur un point quelconque, ce serait fournir au roi de France un prétexte pour remettre tout en question. L'expérience en effet nous a fait voir constamment que ces rois, le père, ces fils et leurs prédécesseurs n'ont jamais perdu l'occasion d'usurper sur leurs voisins quand ils l'ont pu, se faisant une loi de ne point respecter les traités, particulièrement avec moi et mes ancêtres, sous prétexte qu'ils n'étaient pas libres de porter préjudice à leur couronne. Les choses en étant arrivées à ce point, il faut infiniment mieux conserver le tout aujourd'hui que de s'exposer un jour à en défendre les débris au risque de les perdre⁶⁴.

⁶³ DUMONT, *Corps*, 4, 2, 288 b - 289 a (Fontainebleau, 12 december 1544).

⁶⁴ WEISS, 3, 286.

5. BESLUIT

De titel van deze bijdrage vertoont een gewilde onduidelijkheid met het oog op de actieradius van de Staten-Generaal. In deze bijdrage is de actieradius van de Staten-Generaal inhoudelijk beperkt tot de internationale politiek, tot de diplomatieke betrekkingen, tot het sluiten van vrede en tot de ratificatie van verdragen. Toch kan men stellen dat de tendens die wordt aangegeven door het hier behandelde deelaspect, de grondtoon aangeeft van een verder reikende beleids optie van de Habsburgers.

Op andere terreinen moest de invloed van de onderdanen met veel meer moeite teruggedrongen worden, ja konden de onderdanen zelfs deels het heft in handen nemen. Elders is reeds aangetoond dat de Staten bij het collecteren van de beden belangrijke bevoegdheden op zich hebben genomen. Vooral de periode na 1543, waarin een nieuw type van belastingen werd ingesteld, vormde het startpunt voor grotere controle van de Staten en dus meer deelname aan het financiële bestuur⁶⁵.

Chronologisch hebben we de actieradius beperkt tot de regering van Karel V, meer bepaald tot het overlijden van zijn zwager, Frans I, koning van Frankrijk. Persoonlijk beschouwen wij de periode van 1544 tot en met het overlijden van de Franse koning op 31 maart 1547 als het tijdsgewricht waarin Karel V de vrije hand kreeg om een aantal belangrijke doelstellingen van zijn beleid uit te voeren zonder dat deze politiek werd doorkruist door zware achterhoedegevechten of door manifeste breuken ten overstaan van de vrede van Crépy-en-Laonnais. Zelfs indien de slag bij Mühlberg in 1547 deels een Pyrrhusoverwinning is geweest, toch stelt men tijdens deze campagne – die in het sterfjaar van Frans I plaats heeft – geen obstructies van de Franse koning vast. Het is vooral het werk van zijn zoon om allianties uit het Protestantse kamp te ondersteunen en om de tweedracht verder aan te hitsen met als eerste belangrijke territoriale voordeel de aanhechting van de bisdommen Metz, Toul en Verdun. De vrede van Chambord van 5 oktober 1551 zou deze Franse politiek verder ondersteunen⁶⁶. Op termijn werpt Chambord de schaduw vooruit in de richting van de Vrede van Westfalen.

Op het territoriale vlak moet een belangrijke ingreep genoteerd worden, want tot de opstandsfase kan men de invloed van de Staten-Generaal in de Nederlanden niet als een integreerende factor beschouwen.

⁶⁵ J. ISRAEL, *The Dutch Republic. Its Rise, Greatness, and Fall 1477-1806*, Oxford 1998, 39.

⁶⁶ DUMONT, *Corps*, 4, 3, 31-33.

Hiervoor, in zijn instructie van 1548, sprak Karel V zelf over het belangrijke gegeven van de onder zijn regering aangehechte gebieden. Het opstandige deel van de Nederlanden neemt de draad van het Groot Privilege weer op en gaat verder de revolutionaire toer op, die door de religieuze spanningen verder werd uitgediept. Daardoor kan men stellen dat er op dit vlak een grote graad van continuïteit bestaat tussen de Staten-Generaal van 1477 en die van 1576⁶⁷. Vanaf de Blijde Inkomst van Philips de Schone was het beroep op het Groot Privilege onder de Habsburgers als illegitiem beschouwd. Hun legitieme opvolgers hebben deze stelling tot onder de Oostenrijkse periode gehonoreerd.

Resumerend komt men tot het resultaat dat goede bronnenuitgaven over de Staten-Generaal onder Karel V vrijwel afwezig zijn; zelfs internationale verdragen zijn niet goed uitgegeven. L. P. Gachard is de laatste die op het terrein van de Staten-Generaal een grondig onderzoek in de archieven heeft ingesteld/heeft laten instellen.

Over de ratificatie van internationale verdragen in de Nederlanden onder Karel V kan men als eerste vraag opwerpen of de Nederlanden in het concert van de naties toen al een autonome plaats hadden. Alleen Karel V ondertekende volmachten en ratificeerde verdragen. Een vraag bestaat erin na te gaan wanneer Staten hun goedkeuring uitspraken dan wel mochten ratificeren.

Onder Karel V is er een sterke tendens om de invloed van de Staten-Generaal op verschillende terreinen te beperken. In de Noordelijke Nederlanden is deze beweging een halt toegeroepen door de Opstand tegen Philips II. In de Zuidelijke of Koninklijke Nederlanden, nu grosso modo België genoemd, beperkt de term "Staten-Generaal" zich nog tot sportieve, culturele en pseudo-politieke manifestaties of nog tot de Staten-Generaal van de verkeersveiligheid (25-2-2002)⁶⁸.

Het alternatieve plan, Milaan of de Nederlanden aan Frankrijk te vergeven, heeft in de loop van de geschiedenis vele en verschillende opties gekend. Het plan, dat uiteindelijk in het verdrag van Crépy-en-Laonnais belandde en dat het best bekend is, verbergt nog voldoende raadsels, die hier niet aan bod konden komen. In elk geval hebben de Staten-Generaal geen invloed gehad op de "alternativa".

⁶⁷ W. BLOCKMANS en P. VAN PETEGHEM, "La pacification de Gand à la lumière d'un siècle de continuité constitutionnelle dans les Pays-Bas 1477-1576", in: R. VIERHAUS, uitg., *Herrschaftsverträge, Wahlkapitulationen, Fundamentalgesetze*, Göttingen 1977, 205-219. Dit artikel werd ook in het Nederlands gepubliceerd: "De pacificatie van Gent als uiting van continuïteit in de politieke opvattingen van de standenvertegenwoordiging", in: *Tijdschrift voor Geschiedenis* 89, 1976, 322-334.

⁶⁸ <http://wegcode.be/aktueel/archief/akt18.htm>. W. DE CLERCK, *Nijhoffs Zuid-nederlands Woordenboek*, 's-Gravenhage-Antwerpen 1981, 491 geeft het lemma 'Staten-Generaal' niet.